Разблытайма таямніцы!

Скарб думак

№ 8.

ПАНЯДЗЕЛАК
15
СНЕЖНЯ
2003 ГОДА

Незалежнае рознабаковае выданне

21 радок.

Сярод беларусаў абмяркоўваюцца праблемы штодзённага выжывання (недахопу грошаў на ежу, кватэрную аплату; перагружанасці грамадскага транспарту,...), правоў чалавека ў краіне, змяншэння росту насельніцтва, роднае мовы і развіцця нашае культуры, арышт Садама Хусэйна як галоўная сусветная навіна ўчарашняга дня...

На фоне гэтых падзеяў вымагаюцца беспадстаўныя прэтэнзіі свецкіх уладаў Гарадзеншчыны на дэмантаж помніка Вялікай жанчыне XX ст. Ларысе Геніюш, які быў адчынены і асвечаны 29 лістапада сёлета ў Зэльве.

У гэтым нумары „Скарбу Думак" працягваюцца друкавацца вершы Вялікай паэткі (пачатак у папярэднім нумары). Тут змяшчаюцца таксама некаторыя матэрыялы, прысвечаныя Жанчыне, якая жыла, жыве і будзе жыць дзеля Беларусі.

Міхась Лебедзь

Siabry, Spadary, Panovie,

Kali Vas cikaviać padziei Mieńsku, zaŭvažcie nastupnamu:

Z Listapada 27 dnia pa adresie **Varvašeni 8** ekspanujecca vystava tvoraŭ žyvapisu mastaka Alesia Cyrkunova "Rastancy Času" jakaja adbivaje ŭ farbach i formach prajavy losu krainy i čałaviečyja postaci ŭ śviecie minułaha i sučasnaha. Bolš jak 30 karcinaŭ składajuć bukiet liryki, ramantyzmu i trahizmu. Aproč suboty i niadzieli prychodźcia a 16-17 hadzinie ŭ łuby dzień tydnia.

Dnia **17snieźnia** a **17:30** projdzie sustreča z aŭtaram tvoraŭ, na jakoj pan Cyrkunoŭ raspaviadzie pra svaje tvory i adkaža na Vašyja pytanni. Zaprošanymi haściami sustrečy buduć muzyki: *dudar* – pan Uladzimir Puzynia i panič Paval Kijaŭlakis, jaki zahraje na hitary klasičnyja i madernovyja tvory.

Daviedki:

t. 2484072 *panič Paval*

e-mail : padziei@tut.by

Zastava prošma dałučacisia!

http://padziei.at.tut.by

На 4 старонцы гэтага нумара „Скарбу Думак" увесце правільны назоў артыкула такі!

Вялікай паэтцы прысьвячаецца

ЛАРЫСА ГЕНІЮШ

9.VIII.1910 - 7.IV.1983

О Беларусь, мой край стары і слаўны,
мой горды лёт, мой сэрца кожны стук,
я волі не вымольвала ў тыранаў,
дачка Твая, я са змагань і мук.

І допыты, і вязніца глухая,
гдзе дотык смерці і халодны пот,
і долі лёд і тундра ледзяная,
клыкі сабак і боль, і штык, і дрот...

Даруй жа тым, што мову прадавалі,
аб Тваёй волі не хацелі чуць,
што за Цябе мячоў не падымалі...
Даруй жа тым, даруй і не забудзь!

Ларыса Геніюш

«ЗЯЛЬВЯНАЧКА».
№7 2003

Вершы Ларысы Геніюш

НАШ СЬЦЯГ

Ня слава Краю, ўздым магутны,
на'т ня шумелі мне сьцягі...
Заместа іх зьвінелі путы
і цёмнай ноччу ланцугі.

Заместа водгульля Пагоні
яшчэ сягоньня, як крумкач,
у набалелым сэрцы звоне
жанчыны беларускай плач.

Дзявочы твар бляды ад жалю,
дзяцей спалоханы пагляд
і кроў братоў, што бунтаваліся –
я толькі гэткі знаю сьцяг!...

За жар душы, што набалела,
за сэрца зораны агонь,
я, Божа, чуць хоць раз хацела-б
шум сьцягу вольнага свайго.

Калі Крывіцкая Зямліца
мне сэрца гордае саўе,
а вольны вецер расшуміцца,
на разьвітаньне запяе, –

няхай разгорне свае крыльлі,
як стораж вечнага жыцьця,
хай зашуміць хоць на магіле
мне бел-чырвона-белы сьцяг.

«ЗЯЛЬВЯНАЧКА».

* * *

Топчуцца коні Тэўтонаў
На землях адвечных Прусаў -
Ня ўстояць багам паганскім,
Скорацца пад прымусам.

Пярун ім ня дасьць парадаў,
Бясьсільны перад аружжам.
Сваю прадыктуе "праўду"
Вораг хітры і дужы.

Дарма разьбіваюцца хвалі
Жалем пакутным аб бераг.
Забрала волю народа
Чужынская сіла і вера.

Вецер, што там блукае,
Плача праз ноч, як гусьлі:
"Дзе ж ваша мова жывая,
Дзе ж вашы песьні, Прусы?"

Душа у няволі змоўкла,
Сканала ў пакутным лёсе.
І болю танюткае ноткі
Ад Прусаў не засталося...

... Але Беларусы -- ня Прусы!
Нашаму слову ня ўмерці!
Забралі ў народа волю,
Ды мовы не вырваць з сэрцаў!

Нам сонца надзеяй сьвеціць,
І сэрцы у нас -- ня мякаць.
Балтыцкі сірочы вецер
Над намі ня будзе плакаць!

Мы, Беларусы -- ня Прусы,
Уратуем сябе ад згубы,
Пакуль наша горла пракусяць,
Паломяць крывыя зубы!

Уратуем роднае слова,
Не, мы ня Прусы, ня Прусы!
Нам не сканае мова
Рэхам апошнім на вуснах!

Верш

НІШТО ТАК НЯ МІЛА.

*Нішто так ня міла, як хатні агонь,
што сэрца астылае грэе.
Нішто так ня міла, як родны загон,
што сам калісь хлебам засеяў.*

*Нішто так ня міла, як бацькавы кут,
як гул калаўроткаў у вечар;
як гоман вясёлы цапоў на таку,
як дзедава казка ля печы...*

*Нішто так ня міла, як песьні у нас,
як прадзедаў сівы абычай,
аквечаны ў покуці Божы абраз
і Маці Сьвятое аблічча.*

*Як мілы, вясёлы дыван на краснох,
што тчэ у задуме дзяўчына; –
румяняцца шчокі манлівай вясной,
а рукі — як бель палатнінаў!*

*Пагляне, а вочы — як возера дно! –
магло-б у іх сэрца ўтапіцца,
запутацца ў косы, што русым прадном на
плечы сплываюць крыніцай.*

*Нішто так ня міла, як шнур нашых хат,
гасьцінныя нашы парогі,
і вербы, што сталі зялёныя ў рад
ля стрункай, далёкай дарогі.*

*Нішто так ня міла, як сівы курган,
як славы мінулай ўспаміны;
калі не шкадуюць нам ворагі ран –
пацешаць ў цяжкую хвіліну.*

*Нішто так ня міла, як родны наш сьцяг,
як нашы дзядоўскія гоні;
нішто так ня міла, як тое дзіця,
што сэрцам вітае Пагоню!*

*Нішто так ня міла, як чыны братоў,
ахвярным акрылены ўздымам;
нішто так ня міла, як моладзь ў радох,
як нашы байцы за Радзіму!*

Ларыса ГЕНІЮШ

«ЗЯЛЬВЯНАЧКА». №7 красавік 2003

ПЕРАМАГАЕ СІЛА ДУХУ

Зянон Пазьняк,
«Беларускія ведамасьці» №5(15)/98.

Калі мы азіраемся ў глыбіню нашай гісторыі XX стагоддзя, у пакутлівае і сьветлае нашае беларускае адраджэньне, мы бачым шмат магутных асобаў: змагароў і паэтаў, якія сымвалізуюць сабой цэлыя зьявы і цэлыя эпохі. Але кожнаму часу бліжэй нехта асаблівы, нехта той, хто пераклікаецца з намі.

Тым, якія пакутуюць і змагаюцца з ганебным антыбеларускім рэжымам, найбольш адклікаецца верная і непахісная, незабыўная *Ларыса Геніюш. 9-га жніўня Дзень яе нараджэньня.*

У савецкім канцлягеры, калаючы вечную мерзлату, яна пісала вершы пра Бога і Беларусь. Духам сваім яна ўзвышалася над лягернай ноччу, уздымала веру і моц у вязьняў — сваіх землякоў. За вершы — кара. Але тым ня менш іх чыталі ў лягеры ўсе беларусы. Гэта яны вынесьлі іх на свабоду ў сваёй галаве, у памяці, калі настаў для ўсіх час вызваленьня.

Вызваліўшыся зь лягеру, пасьля хрушчоўскай «адлігі», Ларыса Геніюш пасялілася ў акупаванай праз бальшавікоў Беларусі ў роднай сваёй Зэльве. Яна не прызнала савецкі рэжым да скону, не прыняла савецкага грамадзянства, не ўступіла ў савецкі «саюз пісьменьнікаў». Яна нікога не баялася. ні перад кім не паніжалася, і вершы яе былі вольнымі.

Тады яна была адна. Бальшыня тых, што лічылі сябе разумнымі, супрацоўнічалі з камунай, пісалі і лісьлівілі. Але ў памяці і творчасьці засталася яна. Яе вершы чытаюць лепшыя людзі, яе вершы маюць значэньне і сэнс, яе вершы ёсьць.

Ад разумнікаў засталася чорная дзіра савецкай літаратуры — небыцьцё, змарнаваная творчасьць.

Ларыса Геніюш адна патрапіла змагацца з савецкім рэжымам. Яна была знакам *Свабоды і Веры* ў Беларусі. Яе дом, яе асоба былі пад наглядам КГБ. Хто любіў і верыў, той ступаў у гэты дом. Хто скарыўся бальшавікам, спадзяваўся на іхнюю сілу і доўгае існаваньне, той яго абмінаў. Ён і сёньня мінае яго, нібы сьляпы, блукаючы ў цемры.

Гэтай сьветлай жанчыне сілу дала ***Беларусь***, дарагі вобраз ***Бацькаўшчыны***, у якой і дзеля якой яна прыйшла на сьвет. Яна, нібы вежа, што стаіць на гары, узвышаецца над памяцьцю цэлага пакаленьня. Чым далей аддаляемся мы ад яе ў навакольлі, тым больш вырастае яна ў краявідзе, тым больш узвышаецца моцная постаць.

Малітва за Ларысу Геніюш

Магутны Божа! Вялікі табе дзякуй, што даў ты нам незвычайнага чалавека ў вобразе нашай зямлячкі Ларысы Антонаўны Геніюш, дапамог ёй любіць заўсёды людзей, хоць не заўсёды яны плацілі тым жа, дапамог любіць родную Беларусь, змагацца за выжыванне роднай мовы.

*Благаславенны край наш, ад азёраў сіні,
Лугоў раздолле, ды шырокі стэп,
Сынам даючы жыццё жанчыны
І нівы, родзячыя хлеб.
Адвечныя шляхі маёй Айчыны,
Мячы і кнігі Белае Русі,
І гарады, дзе родзяцца Скарыны,
Сялібы, скуль выходзяць Кастусі.•*

Святы Ойча! Нізкі табе паклон за тое, што даваў ёй сілу быць моцнай, вернай той клятве маладой беларусачкі, якая яшчэ ў юнацтве дала слова застацца адданай крывіцкай зямлі, існаванне якой адмаўлялі і царская Расія, і Польшча, усходнімі крэсамі якой мы з'яўляемся, а пасля так змагалася са сталінскім рэжымам, ніколі не прыстасоўваючыся, не ідучы на кампрамісы.

*Калі цябе, мілы, краіна пакліча
За родны змагацца парог,
То суму не будзе ў мяне на абліччы,
І страху не будзе ў мяне ў грудзях.
Ты пойдзеш у бой, а я плуг накірую,
Каня напаю, накармлю,
І так абаронім, засеем, збудуем
З табою краіну сваю.•*

Табе наша падзяка, Усявышні, што ты прыняў душу нашай Ларысы Антонаўны ў рай, бо, можа, грэх так гаварыць, але мы не сумняваемся, што яна там, бо тое пекла на свеце, магчыма, і лягчэйшае за сталінскае. Відаць, нячысцікі з таго свету не заставяць жанчыну лезці ранняй вясной у ледзяную ваду паўночнай ракі, каб распіхваць заторы з бярвенняў. Магчыма, самая нячыстая сіла не прыніжае так людзей рознымі шмонамі, допытамі, вобыскам.

*Магутны Божа! Уладар сусветаў,
Вялікіх сонцаў і сэрц малых.••*

Дапамажы выжыць нашай непаўторнай беларускай мове, за якую пакутавала, якую з гонарам абараняла ад розных ліхадзеяў Ларыса Антонаўна.

Яе гэтыя непаўторныя словы:

*Матчынай мовай, багатай і слаўнай,
Што ў скарбах народа, бы фонд залаты,
Не аддавайце бяздумна, бясспрэчна,
Не прадавайце святога, браты.
Сёння на пласе родная мова.
Вырваць жывую належыць з агню.
Слова "кахаю" – слабое слова,
Мужнае слова – "абараню".•*

Святы Ойча! Шануй яе душу, бо яна вельмі шанавала Цябе пры жыцці, збірала ўсе лепшыя словы, каб славіць Цябе. **Амінь!**

Жыве Беларусь!

Ірына Генюш.

Аўтары вершаваных радкоў:
• Ларыса Геніюш.
•• Наталля Арсеннева.

Верш

"Беларуская Мінуўшчына" №4, 1994

Ларыса ГЕНІЮШ

* * *

Надоі, адкормы, ўраджаі...
Ураджаі, надоі, адкормы... -
Мудрасьці іншай ня знае
Зьняволены раб пакорны.

Адкормы, ўраджаі, надоі
Тэнарам славяць і басам.
Сялянам -- праца пры гноі,
Панам -- каўбаса і мяса.

На раніцу, ўдзень, на вячэру -
Вышэй усялякай нормы! -
Да болю, да адзічэньня:
Ўраджаі, надоі, адкормы...

Ні веры, ні праўды, ні мовы,
Хіба што "Правда" чужая,
Толькі лічбы растуць на паперы:
Надоі, адкормы, ўраджаі...

Слаўся, сьвінагадоўля!
Працуй, стачы дзень у дзьве столкі!
Усё гэта пойдзе ў Маскоўю,
Беларус абліжацца толькі.

Чаго не даелі госьці
Карзяў, гвінеяў усякіх,
Дык кінуць галюткія косьці -
Грызі, беларус, як сабака!..

Таму гора, хто разважае
Пра мінуласьць, правы народа,
Разважаць можна пра ураджаі,
Пра дзяцей нават -- не заўсёды.

Пі гарэлку, крычы ўсё: "Слава!",
Што забыліся твае летуценьні.
Узгадуе сыноў дзяржава
І адправіць на аблучэньне.

Ні дабра, ні спагады, ні жалю,
Быць людзьмі ня вучыць "асьвета".
Адкормы, надоі, ўраджаі -
Беларусаў адзіная "мэта".

Пан — над працай, над думкай, над школай,
Пану -- грошы, машыны, палацы...
Беларус маўчыць як жывёла,
Дзень і ноч цягне лямку-працу.

Падганяюць, сьцябаюць словам:
"Нормы, пляны перапаўняйце!"
У нагароду спаіць гатовыя -
Няхай жонак адлупяць у хаце.

Ня свой лад, не свая управа,
Над народам, дзе глянь, -- прыблуды,
Нам быць зь імі -- цяжкая справа:
Хто хрышчоны, той не Іуда.

У людзей ёсьць нешта сьвятое,
У беларуса -- камочак жалю.
Ураджаі, надоі, адкормы...
Адкормы, надоі, ўраджаі...

Інстытут не для хлопца зь вёскі,
Асабліва калі сумленны,
Вось паступіць там пан Быкоўскі,
Ды начальства чужое племя.

Ў інстытут уетнамец паступіць,
Афрыканец чужы і чорны,
Не паступіць, каго не купяць,
Пераважна бяруць адборных.

Беларус баранку рукамі
Няхай круціць -- п'яны, галодны,
Бо калі пакруціць мазгамі -
Паспытае правоў для народу.

Хай за ўсіх ён біцца гатовы,
Хай сьпявае, плача па Чылі,
Бараніць бо свой род і мову
Яму змалку забаранілі.

На тым езьдзяць, хто йдзе пакорна,
Непакорных больш паважаюць.
Хай жа будуць сабе -- адкормы,
Сваім людзям нашы ўраджаі!

Калі жыць, дык людзьмі удома,
Мець за працу хлеб і да хлеба,
Мы ня будзем служыць нікому,
Чужой ласкі нам не патрэбна!

Пётр Марціноўскі

«Наша Лорка. Успаміны і вершы пра Ларысу Геніюш». Слонім, 2002 г.

«ЗЯЛЬВЯНАЧКА».

На роднай зямельцы
Усе мы не госці,
Усе мы чыесьці,
Усе мы кагосьці.
Няхай спарахнелі
Дзядоў нашых косці,
У нашай натуры
Ёсць іхняе штосьці.

Ларыса Геніюш

Выдатная беларуская паэтка Ларыса Антонаўна Геніюш (дзявочае прозвішча Міклашэвіч) нарадзілася ў заможнай сялянскай сям'і 27 ліпеня (па новаму стылю 9 жніўня) 1910 года ў былым засценку Жлобаўцы Ваўкавыскага павета Гродзенскай губерні (цяпер Ваўкавыскі раён Гродзенскай вобласці).

Яшчэ ў дзяцінстве яна спазнала ростань з Бацькаўшчынай, роднымі, мілымі сэрцу краявідамі: у час першай сусветнай вайны сям'я Міклашэвічаў эвакуіравалася ў глыб Расіі. Прайшлі гады ліхалецця, і сям'я зноў вярнулася ў родныя мясціны, дзе прадоўжыла працаваць на сельскай гаспадарцы.

У вёсцы Гудзевічы (цяпер Мастоўскі раён) Ларыса Антонаўна скончыла 4 класы. Потым працягвала вучобу ў Ваўкавыскай польскай жаночай гімназіі, якую

Надпіс на адваротным баку здымка: «Мне тут 17 гадоў. Я завуся Ларыса Міклашэвіч. Вельмі люблю прыязджаць з бацькамі ў Гудзевічы да дзеда і да дзядзькоў. Бачу няволю нашага народу, многа думаю, пакрысе пішу. Прыглядаюся да жыцця навакол, чытаю, чытаю. 1927 г. Воўпа»

скончыла ў 1928 годзе.

У 1935 годзе Ларыса Антонаўна выйшла замуж за зэльвенскага хлопца Івана Пятровіча Геніюша, які ў той час быў студэнтам лекарскага факультэта Пражскага (Карлава) універсітэта. Але пасля яго заканчэння месца працы ў Заходняй Беларусі яму знайсці не давялося, таму напрыканцы 1937-га года маладая сям'я вымушана была шукаць шчасця за мяжой: Геніюшы пераехалі ў Прагу.

Яшчэ ў гімназіі Ларыса Геніюш пачала пісаць вершы. І цяпер, калі яна апынулася далёка за межамі Бацькаўшчыны, якую так моцна любіла і жыць без якой не магла, вершы пісаліся з асаблівым творчым натхненнем.

Гэта былі вершы, у якіх паэтка марыла аб лепшай долі для свайго краю і ўслаўляла мужнасць і самаахвярнасць яго барацьбітоў за вызваленне. Многія вершы, пачынаючы з 1939 года, друкаваліся пераважна ў эміграцыйных выданнях, а ў 1942 годзе ў Празе выйшаў першы паэтычны зборнік Ларысы Геніюш «Ад родных ніў», у якім адчувалася туга па Радзіме, пераважала інтымная і пейзажная лірыка. У 1995 годзе ў Слоніме выйшла факсімільнае выданне гэтага зборніка.

У Празе на той час асела беларуская эміграцыя, якую ўзначальваў прэзідэнт Рады БНР Васіль Іванавіч Захарка — родам з вёскі Дабрасельцы, што на Зэльвеншчыне. Для Ларысы Антонаўны ён быў не толькі земляком. Яны вельмі шчыра сябравалі, і дзядзька Васіль, як яго называла паэтка, быў для яе бацькам і дарадцам.

Геніюшы актыўна ўключыліся ў дзейнасць урада БНР, Ларыса Антонаўна нават нейкі час была сакратаром. Адсюль і пачынаюцца ўсе яе далейшыя нягоды і пакуты. Як вядома, у час нямецка-фашысцкай акупацыі беларуская пражская эміграцыя актывізавала сваю антысавецкую дзейнасць, што зусім не гаворыць аб тым, што ўсе члены ўрада станоўча прымалі новы акупацыйны рэжым.

Ларыса Антонаўна лічыла фашыстаў акупантамі. Яна не напісала ніводнага верша ў падтрымку рэжыму. У час нямецкай акупацыі Ларыса Антонаўна праследавалася ўладамі.

Не парывалі Геніюшы сувязі з некаторымі былымі паплечнікамі і пасля заканчэння Вялікай Айчыннай вайны. У 1948 годзе яны былі пазбаўлены чэхаславацкага грамадзянства. 5 сакавіка гэтага ж года Ларыса Антонаўна разам з мужам была арыштавана і пад канвоем адпраўлена ў Мінск, а яе дванаццацігадовы сын Юрка застаўся ў Празе пад апекай польскага пасла. У Мінску допыт вёў сам Цанава, патрабуючы архіў Рады БНР, прымушаў яе размаўляць на рускай мове. Ларыса Антонаўна прапанавала яму запрасіць перакладчыка, калі не разумее мовы таго народа, над якім вяршыць суд.

У лютым 1949 года Ларысу Антонаўну і Івана Пятровіча Геніюшаў судзіў Вярхоўны суд БССР, які прыгаварыў паэтку і яе мужа да 25 гадоў папраўча-працоўных лагераў.

Трагічным быў лёс сям'і Ларысы Антонаўны. Бацька Антон Паўлавіч у верасні 1939 года быў арыштаваны і прапаў бясследна ў гродзенскай турме. Маці Аляксандра Васільеўна, вывезеная з дзецьмі ў 1945 годзе ў Казахстан, памерла ад голаду. Браты яе апынуліся ў арміі Андэрса. Пасля вайны Аляксей жыў у Англіі. Там засталася яго сям'я. Аркадзь загінуў у баях з фашыстамі ў Італіі пад Монтэ-Касіна. Расціслаў у красавіку 1945 года загінуў пад Берлінам. Былі ў Ларысы Антонаўны тры малодшыя сястры —Ксенія, Ніна і Людміла.

Сын Юрка Геніюш працаваў у Беластоку лекарам.

З дарагімі гасцямі з Беластоку. Справа налева: Ларыса Геніюш, унук Міхась, сын Юрка, Янка Геніюш, нявестка Валянціна, у цэнтры - унук Алесь. Зэльва, 1976 г.

На Беласточчыне ён вядомы як паэт і празаік. У 1994 годзе ў Беластоку выйшла кніга яго твораў «З маёй званіцы». Памёр у 1985 годзе на 55-ым годзе жыцця. Нявестка Валянціна, унукі Міхась і Алесь, праўнукі жывуць цяпер у Беластоку.

Пакаранне Геніюшы адбывалі спачатку ў мінскім астрозе, а потым у Комі АССР, Варкуце, Мардоўскай АССР. Нягледзячы на жахлівыя ўмовы жыцця, Ларыса Антонаўна не развітвалася з паэзіяй: пісала вершы, у тым ліку і на рускай мове, друкуючы іх у газеце «Уголь стране», якая распаўсюджвалася сярод зняволеных.

Яе вершы, напісаныя для зняволеных, былі як лекі. Палітвязні называлі іх «глюкозай», завучвалі іх на памяць. На жаль, з турэмнай спадчыны многія вершы не захаваліся. Аб тых пакутных і жахлівых гадах, праведзеных за калючым дротам, Ларыса Антонаўна пісала:

Крывёй напоўніліся поймы рэк,
Бурліць адчаем слёз людскіх разводдзе.
Гляджу на свет. Я – лагернік, я – зэк,
Засуджаны на мукаў чвэрць стагоддзя.
Мяне драты, сабакі сцерагуць,
Дзікіх надзораў зграя нада мною,
І лоб штодня мой на прыцэл бяруць
Навучаныя забіваць канвоі.

Тэрмін пакарання Ларысы Антонаўны быў зменшаны пазней да 8 гадоў, якія яна ўжо адбыла, і 10 чэрвеня 1956 года была вызвалена з лагера. Прыехала ў Зэльву, дзе захаваўся дом мужа; ён і цяпер стаіць па вуліцы Савецкай, насупраць царквы. Сюды ж хутка пасля высылкі вярнуўся і яе муж. Іван Пятровіч працаваў лекарам у Зэльвенскай раённай бальніцы, дзе часова працавала і Ларыса Антонаўна. Так і пражылі яны ў Зэльве да смерці, не прыняўшы савецкага грамадзянства. Зэльвенскія гады жыцця Геніюшаў не былі шчаслівымі і бясхмарнымі: некалькі разоў яны падавалі заявы аб зняцці з іх судзімасці, але судовыя чыноўнікі адмаўлялі ім у гэтым, а мясцовыя ўлады не пераставалі чыніць ім розныя перашкоды. Па дапамогу Ларыса Антонаўна звярталася да Максіма Танка – тагачаснага старшыні Вярхоўнага Савета БССР. Паважаючы і цэнячы вялікі і рэдкі талент паэткі, ён дапамог ёй надрукаваць нізку вершаў і паэму «Куфар» у часопісе «Полымя». Колькі радасці і шчасця даставіла ёй гэта публікацыя! Ей не раз прапаноўвалі прыняць савецкае грамадзянства, але яна адмаўлялася. Нягледзячы на ўсе перашкоды, зусім па-новаму заіскрыўся талент Ларысы Антонаўны: яна ж вярнулася на Радзіму! Радкі яе вершаў напоўніліся гаючымі сокамі роднай зямлі.

У 1967 годзе ў выдавецтве «Беларусь» выйшаў першы (у Савецкім Саюзе) зборнік вершаў паэткі «Невадам з Нёмана», адрэдагаваны Уладзімірам Караткевічам і з вялікай любоўю аформлены мастаком Ул. Басалыгам.

Апошні прыжыццёвы зборнік лірыкі «На чабары настоена» (1982г., па ліку трэці) выпусціла выдавецтва «Мастацкая літаратура».

У гэтых зборніках – вершы аб Бацькаўшчыне, аб лепшых традыцыях і звычаях народа, харастве роднай зямлі, Зэльве і Гудзевічах, аб нашай моладзі...

У вершы «Моладзі» паэтка вядзе шчырую гаворку з юнымі зэльвенцамі, як эстафету перадаючы ім пачуцці любові да роднай мовы, Бацькаўшчыны, павагу да людзей, працы:

Няхай наша вясенняе "сёння"
Стане стартам да новых змаганнь,
Да навукі, да працы, да знанняў,
Да высот, да жыцця без заган.
Моладзь – гэта надзея, світанне,
Каласы нашы і васількі.
У добры час, маладая зяльвяне,
Дарагія мае землякі!

З удзячнасцю, як святое, зберагае яна памяць пра сваіх бацькоў і дзядоў («Навучыла маці», «Бабулька», «Маці», «Бацька мой»).

Ларыса Антонаўна – тонкі лірык, добры знаўца глыбінь чалавечай душы, аб чым сведчыць яе інтымная і пейзажная лірыка («Спатканне», «Дзявочае сэрца», «Ноч», «Вясна»).

Вершы аб сэнсе і прызначэнні чалавечага жыцця, аб пераемнасці пакаленняў напоўнены філасофскім роздумам. Сапраўднай удачай паэткі можна назваць і вершы «Зубры», «Родная мова», «Лён», «Гудзевічы».

Вялікая любоў да свайго народа, роднай і мілай Беларусі, за волю і шчасце якой яна гатова была ахвяраваць жыццём, палала ў яе сэрцы:

Адзінай мэты не зракуся,
І сэрца мне не задрыжыць:
Як жыць – дык жыць для Беларусі,
А без яе – зусім не жыць.

Так можа напісаць толькі вялікі народны паэт.

Паэтка захапляецца айчыннай гісторыяй, праяўляючы клопат пра духоўную спадчыну свайго народа, абвострана адчувае драматызм жыцця. У яе сэрцы і паэзіі знаходзяць месца слаўныя сыны і дочкі Беларусі – Еўфрасіння Полацкая, Францішак Скарына, Кастусь Каліноўскі, а таксама сейбіты, будаўнікі, касманаўты...

Ларыса Антонаўна вельмі любіла дзяцей, якім прысвяціла два зборнічкі вершаў. Гэта кніжачкі «Казкі для Міхаські» (1972) і «Добрай раніцы, Алесь» (1976). Шчырыя, светлыя і лёгкія вершы з гэтых зборнічкаў добра запамінаюцца і лёгка чытаюцца, бо напісаны яны па-майстэрску, таленавіта і ад сэрца.

Пачынаючы з 30-х гадоў, ва ўсе перыяды творчага шляху Ларыса Антонаўна клапоціцца аб лёсе роднага слова. Яна піша вершы «Родная мова», «Мая мова», чатырохрадкоўі аб мове:

Мая мова, як шчасце на вуснах,
Хвалявання гарачы прыбой,
Можа быць на чужой засмяюся,
Усё ж заплачу з тугі на сваёй.

* * *

Не хачу быць дома эмігрантам,
Я тут – гаспадыня, а не госць,
Гаварыць на дзікім эсперанта,
Калі мова матчыная ёсць.

Гэта не проста прызнанне, гэта споведзь збалелай душы. Мова заўседы была для яе як гаючы бальзам, як струмень чыстага паветра.

Выкарыстоўваючы ў сваіх вершах фальклорныя вобразы і рытміку, звяртаючыся да ўзораў народных песень, паэтэса ўзнімаецца да вышынь сапраўднай сусветнай паэзіі. У 1990 годзе выдавецтва «Мастацкая літаратура» выдала зборнік вершаў «Белы сон», у які ўвайшлі ўжо вядомыя з папярэдніх зборнікаў вершы, а таксама напісаныя ў сталінскіх лагерах і ў зэльвенскі перыяд творчасці.

/ працяг на старонцы 4 /

Віншаванне

Са Святам на тыдні усіх, хто ў гэтыя дні нарадзіўся, пабраўся шлюбам і г. д.

Рабіце свае справы на карысць беларускай нацыі! Будзьце ўпартымі ў дасягненні сваіх мэтаў! Здзяйснення Вашых мараў і ўсяго найлепшага!

Рэдакцыя "Скарба Думак".

Жыла для Беларусі

(Працяг. Пачатак на стар. 3.)

Ларыса Геніюш – паэтка незвычайнага і трагічнага лёсу, пра які яна паспела сама расказаць у свае балюча-праўдзівай «Споведзі». У яе заўжды было шмат сяброў на ўсіх кантынентах – прыхільнікаў яе творчасці і таленту. Адзін з іх – старшы навуковы супрацоўнік Інстытута гісторыі АН БССР, кандыдат гістарычных навук Міхась Чарняўскі. Аднойчы, прыехаўшы ў Зэльву, пры сустрэчы ён прапанаваў Ларысе Антонаўне напісаць аб тым, што памятала, што перажыла. Як высветлілася, яна ўжо працавала над успамінамі.

Летам 1982 года Ларыса Антонаўна перадала свае ўспаміны Міхасю Чарняўскаму, сказаўшы: «Рабіце з гэтым, што хочаце. Я вам даваряю, Міхаська». Успаміны былі надзейна захаваны і чакалі свайго часу. У 1993 годзе Міхась Чарняўскі апублікаваў іх пад назвай «Споведзь» у часопісе «Маладосць» (№ 1-6). У 1993 годзе выдавецтва «Мастацкая літаратура» выдала «Споведзь» асобнай кніжкай.

Асаблівай увагі даследчыкаў літаратурнай спадчыны Ларысы Геніюш заслугоўваюць яе лірычныя мініяцюры, надрукаваныя ў газеце «Літаратура і мастацтва» 1 чэрвеня 1990 года. Кожны радок іх гранічна просты і канкрэтны, таму ўспрымаюцца яны як афарызмы ці малітва. Адна з іх:

Сярод халуёў і духоўных калекаў
Ды сярод іудаў, што навокал кішаць,
Божа, дазволь нам душу чалавека,
Твар беларускай сям'і захаваць!

Зборнікі яе вершаў выдаваліся ў Беластоку і ў Лондане. Але далёка не ўсё яшчэ вядома і выдадзена, што ёю напісана. Многія вершы згубіліся на старонках замежнага друку, недаступнага нашаму чытачу, і не ўвайшлі ні ў адну з яе кніг, а сотні засталіся ў рукапісах на руках у прыватных асоб. Некаторыя з іх ужо былі змешчаны на старонках беларускай перыёдыкі – газет «Літаратура і мастацтва», зэльвенскай раённай газеты «Праца», часопісаў «Полымя», «Роднае слова».

Памерла Ларыса Геніюш 7 красавіка 1983 года. У апошні шлях праводзіў яе ўвесь навакольны люд. Людзі добра ўсвядомілі, што Ларыса Антонаўна – **Маці Нацыі**:

Сумны красавіцкі дзень 1983 года.

яна ў найцяжэйшыя часы падала ўсім прыклад, як трэба бараніць чалавечы гонар і годнасць, непахісна верыць у дабро і справядлівасць. Зэльвенцы душой адчувалі, што па паходжанню была яна з тых простых людзей, якія прыйшлі развітацца з ёю. Некралог аб яе смерці асмелілася даць толькі адна рэспубліканская газета – «Літаратура і мастацтва».

Над магіламі Ларысы і Янкі Геніюшаў узвышаецца помнік з крыжам Еўфрасінні Полацкай, а на надмагільнай пліце словы з яе верша:

З беларускай учэпістай гліны
І з рабра прынямонскіх вярбін,
Я галінка ля белага тыну
Напалову забытых святынь.

Шкада, што часта мы пачынаем ацэньваць чалавека, толькі страціўшы яго. Ларысу Антонаўну ведаў і ведае ўвесь цывілізаваны свет. А мы? Толькі цяпер.

1998г. **Пётр Марціноўскі**

Вялікай паэтцы прысьвячаецца

Чалавекам XX стагодзьдзя Гарадзеншчыны прызнаная Ларыса Геніюш. Гэта стала вядома пасьля падсумаваньня вынікаў спабору, які праводзіла гарадзенская газэта «Пагоня». Ніжэй пададзены матэрыял – успамін пра адзін маленькі эпізод, зьвязаны з жыцьцём вялікай Паэткі.

Я пачала яшчэ тады вучыцца ў першым класе ў вёсцы Бярэжкі.

У мяне не была пройдзена мэдкамісія, бо мама мая дактароў не любіла, а таму з дня майго нараджэньня й да школы, я не была ані разу ў паліклініцы.

Мой настаўнік, ад якога патрабавалі даведку аб маім здароўі, аднойчы ў школе пасьля заняткаў узяў мяне, пасадзіў на ровар і павёз у Зельву ў паліклініку на мэдкамісію, а галоўнае – каб прайсьці мне акуліста.

Камісію мы прашлі, даведку пра мяне яму далі. У той час я была ўжо даволі самостойная, настаўнік даў мне 20 капеек і растлумачыў, што мне трэба падняцца ўгору, а там – знаходзіцца аптэка, каб я купіла 4 слупкі вялікіх вітамінак. Паслухаўшыся настаўніка, я зрабіла ўсё, што ён казаў.

А калі ішла з аптэкі, той самой дарогай, то, цераз дарогу ад праваслаўнай царквы, каля сваёй хаты, на падворку, працавала жанчына. Яна мыла слоікі і збанкі й вешала іх на плот. Я падумала тады, што гэта мая мама, бо яна вельмі была падобная да маёй мамы.

Спыніўшыся на дарозе ад зьдзіўленьня й ад надзвычайнага падабенства, я крыкнула:

- Мама! А чаму ты тут? І што ты тут робіш? І да каго ты прышла? А чаму ты ня дома?

Жанчына, якая была апранута ў гэткую ж сукенку з турэцкім узорам, з гэткай жа прычоскай, з гэткім жа (здалёк) тварам, як у маей мамы, блізка падышла да плоту, да мяне, і сказала:

- Дзетка, а чыя ты будзеш?

Я схамянулася ад дзіўнага падабенства і што гэта – не мая мама. Я абазналася, ды мне стала сорамна, і я адчула, як чырвань запаланяе мой твар, і асабліва — вушы сталі гарэць, як агнём.

Натуральна, разгубілася, і ня ведала, што сказаць...

Стаяла як укапаная й вялікімі вачыма глядзела на гэтую жанчыну й ня ведала, што рабіць і як паводзіць сябе далей.

Ад спалоху мне хацелася ўцячы, бо гэта была не мая мама, а перад мною стаяла іншая жанчына, мамін двойнік, але ногі мяне не слухаліся...

- Ты не мая мама, — сказала я ў роспачы й амаль не заплакала.

Жанчына ўсё зразумела і ў адзін момант з сур'ёзнай, строгай і дапытлівай ператварылася ў лагодную і ўсьмешлівую, толькі яна была вышэй амаль на дзьве галавы за маю маму. Жанчына спытала:

- А што ты тут робіш у мястэчку, і як ты сюды папала?

Я сказала трохі разгублена:

- Я была з вучыцелем у паліклініцы. Мне правяралі вочы. Я ня надта добра бачу, каб пісаць. І... мой бацька тут працуе ў царкве. Пакойнікаў хавае, моліцца і сьпявае.

Жанчына сказала:

- Усё з табой зразумела. Я таксама хаджу сюды ў царкву ў нядзельку й малюся, а часамі – адна. А што ты дома робіш?

- Я люблю маляваць. Дома малюю людзей у тонкім сшытку каляровымі алоўкамі. Людзі ў мяне выходзяць розныя, не аднолькавыя, але яны зь вялікімі адкрытымі вачыма, зь вейкамі. Яны то ў полі ў кветках, то ў лесе ў елках і з грыбамі; рабіну малюю. І ката магу нарысаваць, і кіта.

- Цікава. А якія кветкі ты любіш?

- Жоўтыя касачы і белыя шыпшыны.

- Ого, дык ты складаная... А яшчэ што ты любіш?

- Цукеркі халвічныя і ірыс. Малінавае варэньне...

- У цябе е мама? І дзе яна?..

- Е. Пайшла хіба па грыбы.

- Добрая ты малая. Цікавая. Спадабалася мне. Калі хочаш, і я магу быць тваей мамай. Толькі духоўнай. Калі прыдзеш дахаты, скажы той маме, што знайшла яшчэ адну маму, духоўную. І калі будзеш у мястэчку, то заходзь да мяне. І вазьмі з сабой усё тое, што ты нарысавала. Я хачу паглядзець, што ў цябе там... А тата твой мне добра знаёмы. Мы таварышуем... Мы робім разам. І молімся.

- Мне мой вучыцель сказаў, што ў школе мне ня можна ў клясе маляваць усё, што хачу, і трэба і мне, і ўсім дзяўчынкам маляваць будзе тое самае, што і хлопцы: танкі, машыны, самалёты, аднолькавых людзей (салдатаў). А я гэта не люблю, і мне так ня хочацца... І я вось задумалася, што ты падобная на маю маму з твару...

- Скажы маме, каб яна цябе пускала да мяне, а я табе буду дапамагаць, бо ты наша.

І ў жанчыны навярнуліся на вочы сьлёзы.

- А чаго ты плачаш? - спытала я.

- Ды так, нічога. Вяргіні трэба з карэньнем выкопваць.

І паказала мне на кветкі, малінавыя і бардовыя, якія раслі на падворку пад вакном.

- Ты будзеш пісаць, а ня толькі маляваць.

- Што? Я буду пісаць? Нашто?

- Потым зразумееш. Я табе дапамагаць буду.

Мы развіталіся. Я пайшла дадому. Мая мама была незадаволена, чаму я так позна прыйшла са школы. Расказала маме, што знайшла сабе яшчэ адну маму, духоўную. Сказала, што хоча, каб да яе прыходзіла я памаляваць, і будзе вучыць мяне пісаць. Мая мама, якая мяне нарадзіла і дагадвала да сямі з паловаю гадоў, а гэта быў 1979 год, усё зразумела па-свойму. Мая мама сказала мне:

- Так, гэта Гэнюшы. Ты была ў паэткі, яна піша, складае вершы.. Добрыя вершы...

Яна сказала мне, што ты ў мяне будзеш, калі цябе яшчэ не было на сьвеце, што ў мяне будзе дачка, і каб назвала яе Галінкай... І я назвала цябе так. Твой татка зь ейным гаспадаром кампанаваў. Ты туды ня пойдзеш, цябе там яшчэ не хапала да гэтай кампаніі, там, дзе бацька. І не аблезеш, калі ня пойдзеш...

Мая мама мяне больш не пусьціла туды. Але я ведала, што гэта сустрэча была не выпадковай.

Калі я ўжо вучылася ў Зэльвенскай санаторна-лясной школе, у 4-ым класе, Ларыса Антонаўна Геніюш ужо не жыла. Пра сьмерць паэткі ніхто зь дзяцей у школе й па школьнай праграме ня ведаў, у тым ліку й я. Гэта быў 1983год.

"І яна мне дапамагала. Мне пісалася.
Нарадзіўшыся ў жніўні, яна зьбірала калосьсе
Дапамагала тым, калі нават ня просяць.
Любіла майскія раніцнія росы.
І ведала, што хаджу босай.
Любіла зіму, а ня восень."

Галіна Плаўская

«Трэці Сэктар», №21(Травень2001)

«ЗЯЛЬВЯНАЧКА». №7 2003

"Беларуская Міхура..." №4, 1994

Вершы

Ларыса ГЕНІЮШ

МОЛАДЗІ

Дзень мой гасьне, жыцьцё на зьмярканьні
Адплывае, як хвалі ракі.
Добры дзень, маладыя зяльвяне,
Дарагія мае землякі.

Раніцой выбягаеце з вулак,
Бы вясёлы, жывы ручаёк,
Сьпяшыце, быццам пчолы у вулей,
На няўмольны, працоўны званок.

Са сьлядамі марозу на шчоках,
З сумкай, поўнаю кніг і сшыткоў.
Вашы крыху заспаныя вочы
Мяне часта вітаюць бяз слоў.

Дзень за днём я душою вас мераю.
Часам радасьць, а часам сумней.
І глядзіш, з малай вусені шэрае
Матылёк аж пад сонца ўзьляцеў.

А да сонца дарога адчынена,
Толькі крыльлі расправіць шырэй.
Захацець – і ўсё стала магчымае
Для харошых, працоўных людзей.

Няхай ваша вясьнянае «сёньня»
Стане стартам да новых змаганьн,
Да навукі, да працы, да знаньняў,
Да высот, да жыцьця без заган.

Моладзь – гэта надзея, сьвітаньне,
Каласы нашы і васількі.
У добры ж час, маладыя зяльвяне,
Дарагія мае землякі!

Разблытайма таямніцы!

Скарб думак

Выдаецца з 27 кастрычніка 2003 года.

Наклад 299 асобнікаў. *Распаўсюджваецца бясплатна.*

Выходзіць у панядзелкі. Галоўны рэдактар: Міхась ЛЕБЕДЗЬ.
Тэлефон у Менску: 233 61 89.
E-mail: lebiedz@tut.by.

№8 2003
15 снежня